

Hlavinová Tekeliová, Dominika (ed.): *Svätojakubská cesta v umení a cestovnom ruchu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2017, 189 s. ISBN 978-80-558-1263-2.

Názov publikácie zdanlivo nenaznačuje, že by jej obsah bol nejako úzko spätý s poslaním časopisu alebo odborom Pedagogika. Potenciálny čitateľ by sa skôr domnieval, že je to záležitosť čisto „teologicko-pustovnícka“. Bolo by nesprávne, ak by takýto psychologický omyl – podľa Ruisela (2011)¹ či to už predsudok, myšlienková obmedzenosť alebo nedostatok schopnosti vidieť veci interdisciplinárne – nás ochudobnil o nové poznanie na vyššej kvalitatívnej úrovni. Dôvodom predstavenia témy odbornej verejnosti v danej oblasti prostredníctvom recenzovanej publikácie bolo to, že: 1. Katedra pedagogiky FHPV Prešovskej univerzity v Prešove (miesto pôsobenia recenzentky) organizuje pravidelne prednášky na tému „Camino de Santiago“ v rámci študijných predmetov, ako je napr. Kultúrna antropológia, Sociálno-kultúrne aspekty edukácie a pod.; 2. Katedra pedagogiky zabezpečuje predmety na povinnom spoločensko-vednom základe všetkých učiteľských kombinácií, kde učitelia a študenti môžu na túto tému nazerať s veľkým záujmom z rôznych aspektov: záujemcovia dejepisu z historického hľadiska, ekológovia a biológovia z pohľadu evolučných teórií, študenti estetiky, jazykov, literatúry, hudobného a výtvarného umenia z hľadiska vlastného spôsobu nazerania na tému putovania, študenti z Fakulty športu ako výbornú fyzickú kondíciu, či to každý jedinec pri hľadaní vlastnej identity (psychologický aspekt). V tomto kontexte je téma inšpiratívna nielen pre učiteľov a študentov učiteľských fakúlt.

Náročné životné situácie, túžba po poznaní, hľadanie seba samého – vlastnej identity, disponovanie všetkými odpoveďami na ťažké otázky, prehodnotenie doterajšieho spôsobu života a hľadanie nového smeru, ale aj šport, túžba zažiť niečo nové, spontánne rozhodnutie putovať či spoznávať zákutia danej krajiny a i., sú intra a extra motívy putovania do galícijského mesta Santiago de Compostela. Ide o historicky, kultúrne a aj nábožensky osobitý jav: svoje korene totiž zapúšťa v stredoveku, a to súbežne so západnou kultúrou. Ukotvenie témy v medzinárodnom kontexte sa ukazuje ako vskutku mnohoraká – téma inšpiruje historikov, geografov, antropológov, pedagógov, psychológov, no aj umenovedcov a tiež bádateľov v oblasti literatúry, čo nijako neprekvapí, ak si uvedomíme, že cesta do Compostely bola jednak kultúrnym „vysielačom“ z Európy na Pyrenejský polostrov, jednak opačným smerom, keď sprostredkúvala napríklad orientálne poznanie a kultúru či arabský výklad

---

¹ RUISEL, I, 2011. *Križovatky poznania*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 521 s. ISBN 978-80-88910-33-6.

antiky. Svätajakubská cesta sa v tomto kontexte javí ako jedinečná, a podľa Kučerkovej a Knapíka (2018) nielen v európskom, ale aj svetovom meradle. Málokto vie, že v Španielsku a iných krajinách sú zvýhodnení práve tí uchádzači o prestížne pracovné pozície (mnohých vedných oblastí), ktorí preukážu potvrdenie o absolvovaní putovania jednej z ciest Camino de Santiago.²

Motív cesty a putovania nachádzal svoje podoby v histórii a umelecko-kultúrnej oblasti celé stáročia; nielen v stredovekých žánroch a dielach, nasledujúcich obdobiach cez cestopisy (napr. Cervantes, Tirso de Molina), ale aj prostredníctvom španielskej tvorby 20. storočia (M. de Unamuno, A. Machado, F. G. Lorca, G. Torrente Ballester, J. Goytisolo atď.) či tvorby najvýznamnejších predstaviteľov symbolizmu, medzi ktorých patria O. Březina, I. Kraska a E. Edy.

Z pohľadu teórie a praxe o putovaní a jeho dopadoch na samotného človeka, v slovenských podmienkach ide o jednu z dynamicky sa rozvíjajúcich tém. Vzostupný význam *Jakubskej cesty Slovensko* a jej prezentácie sa stal prelomovým práve rekciovou organizátorov na usporiadanie medzinárodnej konferencie s názvom *Svätajakubská cesta*, ktorá sa konala v dňoch 9. a 10. novembra 2016 na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre počas Predsedníctva SR v Rade Európskej únie. Z iniciatívy Asociácie Fóra Jakubskej cesty a za spolupráce Veľvyslanectva Španielska v SR i Rady pre vedu, vzdelanie a kultúru pri KBS, bol fenomén putovania predstavený na spomínanej konferencii a zachytený v interdisciplinárnej šírke prostredníctvom zborníka *Svätajakubská cesta v umení a cestovom ruchu* (Hlavninová Tekeliová, 2017).

Dielo ponúka 16 slovenských a zahraničných príspevkov doplnených o bohatý fotografický aparát (umelecké diela, mapy, autentické zábery z putovania a pod.) na 189 stranách, vrátane úvodu a zhrnutia. Vzhľadom na to, že záujem o putovanie na Slovensku v posledných rokoch dosť intenzívne vzrastá, cieľom autorov predkladaných príspevkov je ponúknuť čitateľovi nové komplementárne ponímania historickej a umelecko-literárnej tradície, ako aj súčasný osobitý pohľad cez: 1) možnosti putovania do Compostely, nové trasy a projekty; 2) hľadanie cesty k sebe samému za cenu zrieknutia sa vlastného pohodlia a vydania sa na namáhavú cestu plnú vlastných pádov a vrcholov; 3) teologický a psychologický aspekt putovania. Autori týmto spôsobom reagujú na absenciu komplexného ponímania putovania, v jeho historických, literárno-

---

² Internetové portály zamerané na dobrodružné cestovanie ju zaradili medzi desať najlepších horských trás na svete a v roku 1993 bola UNESCO vyhlásená za kultúrne dedičstvo ľudstva (in: KUČERKOVÁ, M. a KNAPÍK, J. 2018. *Cesta do Compostely: Legendy, história, skúsenosti*. Košice: Zachej.sk. 304 s. ISBN 978-80-89866-27-4.).

umeleckých a súčasných kontextoch v slovenskej knižnej literatúre. Spoločným tematickým spojivom všetkých príspevkov v publikácii je snaha o nastoľovanie otázok a hľadanie odpovedí na ne tak, aby autori prispeli k nazeraniu na putovanie k Jakubovmu hrobu nielen na historicko-náboženský vývin javu, umelecké stvárnenie (ako obraz ľudských pocitov, skúseností, ideí a predstáv), ale aj súčasné osobné hľadanie jedinca, usilujúceho sa o vlastnú identitu. Vznik tohto diela je potvrdením toho, že Camino de Santiago ako starobylá pútnická cesta je živou históriou a zároveň nádychom nového života mnohých ľudí z celého sveta – rôzneho veku, pohlavia, kultúr, vierovyznania... Keďže v slovenskom prostredí zaznamenávame značný deficit publikácií s touto problematikou, môže byť spôsob nazerania jednotlivých odborníkov na otázky spojené s putovaním pre nás zaujímavý. Hlavné otázky, ktoré si kladú autori, sú nasledujúce:

- Aké je historické pozadie Svätajakubskej cesty a teologický aspekt putovania? Kedy a prečo nadobudlo putovanie k hrobu sv. Jakuba význam na území SR?
- Ako je téma uchopená v literatúre a umení? Ako je putovanie ponímané z hľadiska cestovného ruchu a kultúry?
- Aké sú paralely medzi historickým, umeleckým a skutočným vnímaním putovania?

Zborník tematicky predstavuje tri užšie línie predstavenia Svätajakubskej cesty:

1. historicko-náboženská (Rábek, Weag, Štěpánek, Gúčik, Kučerková,);
2. umelecko-kultúrna (Bremer, Mandyk, Gallik, Dzurňáková a Uharčeková-Pavúková, Lehoťáková, Džunková, Šajgalík, Hrdlička et al.);
3. psychologická a environmentálna (Knapík, Preslmair).

Do prvej línie historicko-náboženského nazerania na Svätajakubskú cestu je možné zaradiť päť príspevkov. Weag v dvoch príspevkoch predstavil históriu, význam a dôvod putovania do Compostely v európskom priestore ako aj historické pozadie Jakubskej cesty na Slovensku. Cennou informáciou pre čitateľa je to, že od roku 2012 sa stáva *Jakubská cesta Slovensko* súčasťou Európskej siete ciest do Compostely. K všeobecnému prehľadu Slovákov, zaujímavujúcich sa o túto problematiku, by malo patriť aj to, že zmienku o jednej z prvých pútí do Compostely z územia Slovenska datujeme z roku 1307. Za ďalší významný medzník v histórii Slovenska patrí označenie Jakubskej cesty na území Nitry v roku 2016. To, že Slovensko a vôbec Nitra predstavujú historicko-náboženský význam nielen v Európe, dokazuje v tomto čase výročie 711 rokov putovania zo Slovenska do Compostely a 6 rokov existencie Svätajakubskej cesty v SR. Prezentované príspevky dopĺňa bohatá fotografická

dokumentácia, zachytávajúca tému putovania do Santiaga zo širšieho uhla pohľadu.

Putovanie z Čiech a počiatky putovania u našich západných susedov sú predmetom skúmania P. Štěpánka. Prvá písomná zmienka o putovaní k sv. Jakubovi v českých krajinách je z roku 1124. Autor príspevku konštatuje, že začiatkom 12. storočia je doložených niekoľko individuálnych ciest k sv. Jakubovi do Santiaga. V príspevku autora nachádzame množstvo faktických údajov o historickom pozadí Svätajakubskej cesty na území Čiech, hmotné dôkazy a svedectvá pútnikov ako aj súčasné vedecké štúdie dokladujúce bohatú históriu skúmania problematiky putovania na území Českej republiky, čo dokazujú viaceré staršie aj novšie publikácie citované v tejto práci. Text navyše obsahuje inšpiratívne poznámky a bohatú odporúčanú literatúru, čo svedčí o prehľade autora v danej problematike.

Za nemenej dôležitý aspekt putovania sa považuje prejav pokory, na ktorý sa zamerá Mons. F. Rábek. Ponúka historicko-teologický aspekt putovania, kde jeho prvopočiatky siahajú k Adamovi a strate domova v plnom slova zmysle. Autor vo svojich zamysleniach upriamuje pozornosť na podstatu človeka počas putovania (jeho konanie a myslenie), zároveň odpovedá na otázku, prečo ľudia kvôli putovaniu dokážu opustiť všetko. Čitateľ v príspevku okrem náboženského rozmeru nájde aj kultúrne, národné a medzinárodné historické súvislosti s odkazom pre súčasného človeka.

Zaujímavý pohľad na putovanie ako súčasť existenciálnej skúsenosti ponúka štúdia M. Kučerkovéj. Autorka analyzuje úlohu transcendentálnej subjektivity v poznaní a činnosti pútnika v štyroch aspektoch: 1. putovanie ako fenomén prítomný v ľudskej civilizácii od nepamäti a vo svojej podstate úzko spätý s charakterom človeka ako bytosti putujúcej; 2. tradícia putovania do Santiaga de Compostela (či Svätej zeme, Ríma a pod.) cez kontext kresťanskej novozákonnej zvesti – zrieknuť sa bohatstva a prijímať postoj námahy, odriekania, opakovaného očisťovania a hlbokej vnútornej premeny; 3. chápanie púšte ako premieňajúceho a oživujúceho času, t. j. charakter spirituality, ktorú autorka v súčasnosti považuje za čas čerpania blahodarnej, tvorivej energie pre život, pri tom nemá na mysli len kresťanského pútnika, ale každého; 4. jakubská cesta ako alegorická cesta s fyzickým rozmerom a zásadnou duchovnou premenou pútnika, ktorú autorka chápe ako putovanie do vlastného stredu s nejasnou či neistou, nepredvídateľnou, nečakanou i komplikovanou líniou cesty a bodmi obratu človeka, t. j. jeho duchovný vývin. Autorka cez historicko-duchovný kontext poukazuje na spôsob hľadania samého seba uprostred dnešného sveta, čím sa jej podarilo u čitateľa vyvolať otázky o význame oživenia tradície jakubského putovania v kontexte súčasnej duchovnosti, ako aj o jeho univerzálnom zmysle.

Diferenciácia putovania a pútnického cestovného ruchu ako súčasť náboženského aspektu je obsiahnutá v práci M. Gúčika. Autor zaujímavým spôsobom predstavil putovanie ľudí v premenách času. Pútnický cestový ruch považuje za súčasť kultúrneho cestovného ruchu, ktorý je jedným z nositeľov kultúrnej výmeny a zachovania duchovného dedičstva národa. Pútnika odlišuje od roly turistu vo viacerých špecifikách. Čitateľa rovnako zaujme organizačné a logistické zabezpečenie spojené s putovaním.

Nosnou časťou publikácie sú príspevky zachytávajúce umelecko-kultúrnu tradíciu, v ktorých existencia je odvodená od *niečoho*, lebo sú obrazom skutočnosti a vnútra umelca; súčasne tvoria svojbytnú skutočnosť. Samotní autori dané dielo prežívajú a stvárnajú aj ako obraz skutočnosti, aj ako samostatný celok – originálne a kreatívne spätý s kultúrnou tradíciou. V každom príspevku sa súčasne prelína kultúra, história a aj umelecká hodnota. V tejto línii nachádzame niekoľko podnetných štúdií. Tematiku putovania v literatúre zaujímavým spôsobom predstavil J. Gallik ktorý sa zväčša vo svojich vedeckých prácach zameriava na interpretáciu tvorby katolícky orientovaných autorov. Autor v štúdiu s názvom *Motív putovania v básnickej tvorbe Teodora Križku* svoju pozornosť sústredil na motív cesty a putovania z obdobia prechodu medzi prvou a druhou etapou formovania tzv. katolíckej moderny. Upriamuje pozornosť na tri významné osobnosti literárneho symbolizmu nielen v slovenskom, ale i českom a maďarskom literárnom kontexte, a to Ivana Krasku, Otokara Březinu a Endre Adyho, ktorí zjavne ovplyvnili aj nastupujúcu generáciu autorov katolíckej literatúry. Opierajúc sa o významného českého literárneho kritika F. X. Šaldu konštatuje, že jedine symbolizáciou je možné vyjadriť transcendentnú idealitu bytia a sveta ako cieľa akéhokoľvek umenia. Z tejto umeleckej tradície (takto kreovanej poézie) vzišla veľká generácia autorov slovenskej katolíckej moderny v 30. rokoch 20. storočia. J. Gallik v ďalšej časti štúdie plynule prechádza na interpretačnú analýzu Križkovej najnovšej zbierky *Bližence z križných ciest*. Básne sú tu predstavené ako vypovedané slovo, ktoré je mocné, pretože je to čin, ktorý je zmyslom jeho života. Analýza Križkovej zbierky sa zároveň sústreďuje na dokonalú ilustrátorskú prácu P. Dvorskej, ktorá výborne vystihla význam a podstatu Križkovej poézie prostredníctvom stromov stvárnujúcich konkrétne zážitky, situácie a ľudí v okolí pútnických ciest do Santiaga de Compostela. Prostredníctvom mnohonásobnej metaforickej variabilnosti sa tak vytvorila dokonalá symbióza poézie Teodora Križku, doplnená o ilustrácie Pavly Dvorskej – strom (život i osud) verzus človek ako individuality spojené vonkajšou i vnútornou emóciou s miestom rastu.

Z hľadiska dejín európskej hudby má osobitý význam Kódex Calixtinus, znamenitý rukopis z 12. storočia uchovávaný v Katedrále sv. Jakuba, ktorý patrí k stredovekým rukopisným antológiám (autorka štúdie K. Džunková).

Čitateľ sa v tomto príspevku dozvie cenné informácie o význame svätajakubského kódexu ako aj zaujímavosti o histórii európskej polyfónie a vyspelosti európskej hudby. Originálny spôsob nazerania na pútnickú cestu do Santiaga de Compostela predstavil M. Šajgalík prostredníctvom súboru 160 vybraných poštových známok a iných filatelistických materiálov. Autor kreatívnym spôsobom oboznamuje čitateľa so samotnou trasou púte, jedinečnými architektonickými dielami a pamiatkami počas nej. Nadšenci umenia majú príležitosť nazrieť na putovanie prostredníctvom rôznych zobrazovacích techník viacerými umelcami.

Pohľad na kult a ikonografiu apoštola Jakuba, najmä jeho umelecké zobrazovanie, predstavili autorky Z. Dzurňáková a D. Uharčeková - Pavúková. Ich príspevky sa zamerali na príklady z neskorého stredoveku, pomocou ktorých vysvetľujú vzostup úcty k apoštolovi Jakobovi Staršiemu a ponúkajú jeho reflexiu v diele najvýznamnejšieho neskorogotického umelca Majstra Pavla z Levoče. Štúdia obsahuje množstvo faktografických údajov, dôvody popularity apoštola sv. Jakuba v umeleckom diele, spôsoby a prostriedky rozšírenia jeho kultu v tomto čase a priestore, ako aj bohatý fotografický aparát. Podobného zamerania je aj štúdia E. Lehoťákovéj, ktorá navyše analyzuje kostol sv. Jakuba v Levoči ako kultúrny fenomén v stredoeurópskom umení.

V rámci tretej línie našu pozornosť zaujala štúdia J. Knapíka s názvom *Camino de Santiago. Význam putovania v osobných príbehoch*. Autor sa zameril na kvalitatívnu analýzu motivácie putovania, ako aj efektov týkajúcich sa dôsledkov putovania na človeka. U štyroch analyzovaných participantov sa objavili náboženské, kombinované a nenáboženské motívy putovania, ktoré autor podrobne rozoberá pomocou presvedčivých a autentických príbehov. Štúdia prináša viaceré vzácne a nesporne originálne poznatky, zároveň aj tézu, že: *Camino de Santiago je jednou z viacerých možností ako sa súčasný človek – ako individuum, aj ako spoločenstvo – môže dostať do kontaktu s transcendentnom, a tým sa vrátiť k tak trochu zabudnutej a v mnohých prípadoch odmietnutej spiritualite. Z tohto uhla pohľadu je svätajakubská púť fenoménom par excellence*. Tu je potrebné zdôrazniť interdisciplinaritu témy, ktorú je možné vnímať medzi podaním J. Gallika vo vyššie spomínanej štúdií prostredníctvom Kraskovho pocitu osamelosti, úbohosti, beznádeje, prázdnoty, trpkosti počas púte či Križkovej tvorby vyžarujúcej nádej a vieru, ktorú putujúci má a medzi skutočným obrazom prežívania pútnika v podaní J. Knapíka. Takto sa prelína hľadanie citovej a mravnej istoty v spojitosti s modernými štylizáciami a s paralelným využitím mystických významov moderného umenia symbolizmu so skutočným pohybom v priestore cez zviditeľnené partnerské vzťahy, individuálne vnútorné drámy. Jednotlivé štúdie

tvoria kohézny celok, ktorý dotvára environmentálny aspekt putovania prostredníctvom pohľadu R. M. Preslmairevej.

Zborník je, okrem literárno-umeleckého odkazu, aj zvýraznením významu Nitry a vôbec Slovenska v kontexte Svätajakubskej cesty ako jednej z najvýznamnejších pútnických ciest na Západ. Jednotlivé príspevky ponúkajú nový historický kontext, európsky rozvoj a aj novú vlnu putovania ako formu reakcie človeka na vlastné potreby. Recenzovaná publikácia môže byť pre čitateľa zaujímavá aj z pohľadu uvedenia do reality spojenej so samotným putovaním, či to už ide o praktické záležitosti alebo psychickú či fyzickú prípravu človeka. Pri hľadaní inšpirácií je zaujímavé nazrieť na túto oblasť prostredníctvom recenzovanej publikácie, nakoľko jednotlivé príspevky sú príkladom toho, ako na základe histórie, umenia či teoretických, empirických a praktických pohľadov človek hľadá seba samého, vníma a prežíva momentálnu skúsenosť a analyzuje dôsledky putovania ako takého.

Použitá literatúra:

KUČERKOVÁ, M. a KNAPÍK, J. 2018. *Cesta do Compostely: Legendy, história, skúsenosti*. Košice: Zachej.sk. 304 s. ISBN 978-80-89866-27-4.

RUISEL, I. 2011. *Križovatky poznania*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 521 s. ISBN 978-80-88910-33-6.

Martina Kosturková
Katedra pedagogiky FHPV Prešovskej univerzity v Prešove